

Vastaus kirjalliseen kysymykseen KKV 130/2026 vp

Vastaus kirjalliseen kysymykseen Kansallisarkiston toimipaikkaverkoston muutoksista

Eduskunnan puhemiehelle

Eduskunnan työjärjestyksen 27 §:ssä mainitussa tarkoituksessa Te, Arvoisa puhemies, olette toimittanut asianomaisen ministerin vastattavaksi kansanedustaja Pia Lohikosken /vas näin kuuluvan kirjallisen kysymyksen KK 130/2026 vp:

Miten hallitus varmistaa, että historiantutkijoita ja muuta asiantuntijakenttää kuullaan asian jatkovalmistelussa riittävällä ja vaikuttavalla tavalla,

millä konkreettisilla toimilla turvataan tutkijoiden mahdollisuudet työskennellä arkistoaineistojen parissa tilanteessa, jossa fyysisiä palvelupisteitä vähennetään merkittävästi,

miten ratkaistaan tieteellisen historiallisen tutkimuksen tasoa ja historiantutkijoiden osaaamista rapauttava vaara, että arkistoaineistojen saatavuuden supistuminen alkaa ohjata opin- näytetöitä ja väitöskirjoja sellaiseen tutkimukseen, johon tarvittavat aineistot ovat helpoimmin saatavilla, ja

miten varmistetaan, että historian ja arkistoalan opiskelijoilla säilyvät yhdenvertaiset mahdollisuudet opintoihin ja aineistojen käyttöön eri yliopistoissa eri puolilla Suomea?

Vastauksena kysymykseen esitän seuraavaa:

Kansallisarkiston tekemä työ suomalaisen yhteiskunnan muistina on korvaamatonta ja vaatii pitkäjänteistä asiantuntemusta. Sen rooli tutkimuksen, opetuksen ja sivistyksen edellytysten turvaajana on keskeinen koko maassa.

Kansallisarkiston tehtävänä on varmistaa kansalliseen kulttuuriperintöön kuuluvien asiakirjojen säilyminen ja saatavuus sekä edistää niiden tutkimuskäyttöä. Kansallisarkisto on yksi merkittävimmistä kansakunnan muistiorganisaatioista. Muisti ei muodostu pelkästään paperista, se on myös digitaalisessa muodossa laadittua ja säilytettyä tai digitoitua aineistoa.

Vuonna 2025 digitaalisia palveluja käytti 2,1 miljoonaa käyttäjää, kun tutkijasiasiakkaita oli 12 733. Tällä hetkellä 98 prosenttia asioinnista tapahtuu digitaalisesti. Asiakaspalvelu on yhä aika-

ja paikkariippumattomampaa. Kansallisarkiston toiminta on muuttunut merkittävästi. Tutkijaseläykäykset ovat vähentyneet yli 80 prosenttia kahdessa vuosikymmenessä.

Aika- ja paikkariippumaton toiminta parantaa lähtökohtaisesti aineistojen saavutettavuutta. Parhaimmillaan on eduskuntakäsittelyssä ehdotus uudeksi arkistointilainaksi (HE 169/2025 vp). Lain hyväksyminen ja voimaantulo mahdollistaisi tietoturvallisen etäkäyttöympäristön käyttöönoton, jolloin digitoitujen aineistojen käyttöä esimerkiksi yliopistoista käsin eivät enää koskisi nykyiset näyttörajoitukset.

Kun aineistot ovat kattavasti digitaalisena saatavilla, niiden arvo tutkimuksessa, päätöksenteossa ja yhteiskunnallisessa keskustelussa kasvaa. Kansallisarkiston aineistoja käyttävät erityisesti viranomaiset, sukututkijat ja historiantutkijat. Digitoitu aineisto tehostaa viranomaisten toimintaa, kun on tarve vastata erilaisiin tietopyyntöihin. Myös sukututkijoille aineistot ovat huomattavasti saavutettavampia digitoituna. Osa historiantutkijoista ja arkistoalan opettajista näkee analogisen aineiston käytön ensisijaisena. Arkistoalan opetuksessakin osassa yliopistoja suuntaudutaan digitaaliseen tiedonhallintaan. Arkistoalan kursseja järjestetään joissain yliopistoissa jo nyt täysin etänä. Tutkimusta tehdään edelleen myös analogisista aineistoista.

Historiantutkijoiden ja muun asiantuntijakentän kuulemisen kannalta Kansallisarkistoa koskeva sääntely on muuttunut uuden Kansallisarkistosta annetun lain (509/2025) tultua voimaan vuoden 2026 alussa. Uusi laki ei sisällä vanhan Kansallisarkistosta annetun lain (1145/2016) kaltaista säännöstä Kansallisarkiston neuvottelukunnasta. Kansallisarkisto asettaa kevään 2026 aikana strategisen yhteistyöryhmän tulevaisuusorientoituneen vuoropuhelun käymiseksi Kansallisarkiston ja tutkimusyhteisön kanssa. Ryhmän toimikausi kattaa Kansallisarkiston strategiakauden 2026–2030, jolle ajoittuu merkittäviä muutostarpeita asiakaskäyttäjien muutoksen, toimintamäärärahojen vähenemisen ja digitalisaation nopean kehittymisen vuoksi.

Kansallisarkiston strategisena tavoitteena on palvella historiantutkimuksen lisäksi eri tieteenalojen tutkimusta ja kehittää digitaalisia palveluitaan vastaamaan tutkimuksen muuttuviin tarpeisiin. Tämä edellyttää tutkimustarpeiden ja niiden muutosten ennakoimista, johon yhteistyöryhmä tarjoaa rakenteellisen kanavan.

Toimipaikkaverkoston muutos ei tarkoita palveluiden lopettamista vaan palvelumallin uudistamista. Kansallisarkisto on vuodesta 2021 alkaen ottanut valtionhallinnon ja vuodesta 2025 julkishallinnon aineistot vastaan ainoastaan digitaalisessa muodossa, minkä seurauksena toimipisteiden maantieteellinen sijainti ei enää ole ratkaiseva tekijä uuden valtionhallinnon aineiston saatavuuden kannalta. Myös yksityisiä aineistoja otetaan vastaan entistä enemmän digitaalisina

Jo opetusministeriön vuonna 2010 tilaama selvitys arkistolaitoksen toimipisteiden kehittämisestä tunnisti tietopalvelun ja fyysisen arkistotilan erillisyyden keskeisenä periaatteena: tietopalvelu ei ole sidottu arkistorakennukseen, vaan se voidaan järjestää itsenäisesti palvelutarpeen mukaan.

Tämä periaate ohjaa myös nyt toteutettavaa muutosta ja on digitaalisessa toimintaympäristössä entistä relevantimpi.

Kansallisarkisto turvaa tutkijoiden työskentelyedellytykset sekä digitaalisissa palveluissa että fyysisissä käynneissä. Digitaalisten palveluiden saatavuutta, erityisesti digitaalista toimittamista ja tietoturvallista etäkäyttöä kehitetään vastaamaan tutkimuksen tarpeita. Asiantuntijaneuvonta on käytettävissä verkon ja puhelimen välityksellä. Analogisia aineistoja tarvitsevat tutkijat voivat käyttää tutkijasalipalveluita niiden aukioloaikoina jatkavissa toimipaikoissa. Niissä yliopistokampungeissa, joissa ei jatkossa ole Kansallisarkiston toimipaikkaa, laajamittaisesti fyysistä aineistoa tarvitsevat tutkijat voivat tilata sen yliopistokirjastoon. Etä- ja digitaaliset palvelut kattavat jo nyt valtaosan asiakkaiden tarpeista. Asiantuntijaosaaminen säilyy jatkossakin eli alueellista aineistoa tuntevat arkistoammattilaiset jatkavat tehtävässään. Osaaminen ei ole sidottu toimitilaan.

On esitetty huoli, että Kansallisarkiston digitointivalinnat ja supistuvat aukioloajat ohjaavat tutkimusaiheita. Digitaaliseen toimittamiseen siirtyminen eli asiakastarpeiden mukaan toteuttava digitointi toimii lähtökohtaisesti päinvastoin: se estää analogisten aineistojen marginalisoitumista ja edistää yhdenvertaista pääsyä niiden pariin. Isolle osalle asiakaskunnasta tutkijasalit sijaitsevat kaukana tälläkin hetkellä tai niiden aukioloajat sopivat huonosti työelämään. Sen takia enemmistölle digitaaliset palvelut ovat ainoa käytännöllinen asiointivaihtoehto.

Arkistoaineistojen saatavuuden supistumisella on todennäköisesti opinnäytetöiden ja väitöskirjojen aihevalintoja ohjaavia vaikutuksia. Toisaalta esimerkiksi sanomalehtien digitalisointi on lisännyt sanomalehtilähteiden käyttöä historian opinnäytteissä räjähdysmäisesti sekä helpon saatavuuden että mikrofilmien aikakautena tuntemattomien sanahakumahdollisuuksien ansiosta.

Ylimmän opetuksen vapaus on turvattu perustuslaissa. Yliopistoissa yliopistolain 6 §:n mukaan vallitseva opetuksen vapaus käsittää opetuksen sisällöllisen vapauden, opetusmenetelmien vapauden ja yliopiston vapauden järjestää opetus. Yhdenvertaisuus ei toteudu toimipaikkojen maantieteellisellä jakautumisella vaan palveluiden tosiasiallisella saavutettavuudella. Digitaaliset palvelut ovat lähtökohtaisesti tasa-arvoisemmat kuin epätasaisesti jakautunut toimipaikkaverkosto: ne tavoittavat myös ne alueet, joilla ei ole koskaan ollut Kansallisarkiston toimipaikkaa. Kansallisarkistolla on kaukolainasopimukset niiden yliopistokirjastojen kanssa, joiden sijaintipaikkakunnalla ei tällä hetkellä ole Kansallisarkiston toimipaikkaa, kuten esimerkiksi Rovaniemellä. Tämä malli on siis jo toiminnassa, ja sitä laajennetaan koskemaan myös niitä yliopistopaikkakuntia, joilta toimipaikka poistuisi. Kansallisarkisto tekee lisäksi yhteistyötä yliopistojen kanssa erityisesti historiaoppiaineen metodologisen opetuksen tukemiseksi.

Opiskelijoiden aineistotarpeet painottuvat eri tavalla kuin ammattitutkijoiden eli suuri osa opinnäytetöistä nojaa jo nyt digitaalisesti saatavilla olevaan aineistoon. Ne opiskelijat, jotka tarvitsevat fyysistä aineistoa, asioisivat edellä kuvatulla tavalla.

Helsingissä 22.4.2026

Tiede- ja kulttuuriministeri Mari-Leena Talvitie